

РАЗВОЈ БЕОГРАДА — ПРЕДНОСТИ ПАМЕТИ И ЗНАЊА

Показало се да је сагледавање будућих развојних праваца као и оцењивање досадашњег развоја веома специфичан задатак када је реч о велеграду са више од милион и по становника. Јер, када се праве планови за будућност и дају оцене о садашњости за један шири регион онда се барата цифрама, процентима, табелама, пројекцијама, стручним експертизама, заводима за планирање, а све то понекад изгледа далеко од живота и стварних процеса. Када се о свему томе размишља у једном малом граду или, на пример, једној општини, онда све изгледа много једноставније. Једна или две фабрике обично дају печат целокупној економској активности и од њих и око њих обично пулсира и целокупни живот.

Али како ту целину сагледати у једној великој урбаној средини као што је Београд? Да би се схватиле димензије проблема навешћу, примера ради, да Београд има готово пет пута више становника од Љубљане али само половину њеног друштвеног производа по становнику. То је град у коме је више од 600.000 запослених али и 200.000 пензионера, многи са врло скромним пензијама. Око 300.000 младих људи учи и студира у Београду, али многи завршавају на списковима за незапослене чији број никако да постане мањи од 60.000. Готово четврт милиона станова је изграђено у послератном периоду, али ако се настави садашњи темпо изградње станова, макар се број Београђана и не повећа, било би потребно још 40 година да свака породица добије кров над главом.

Огромна средства се сваке године издвајају за нормално функционисање комуналних служби: грејање, градски саобраћај, чистоћа, па опет су ту можда највећа „уска грла“ а услуге далеко од задовољавајућих. Очигледно, Београд је достигао просторне, по-

Двадесет осма седница Градског комитета СК Београда; Београд, фебруар 1986. године.

пулационе и друге димензије у којима се његов даљи раст појављује као изузетно скуп, у многим аспектима нерационалан. У малом граду пораст трошкова за комунално-инфраструктурну изградњу је пропорционалан порасту градског становништва. Али, када град пређе цифру од пола милиона сваки даљи пораст становништва за 1 одсто захтева пораст комунално-инфраструктурних издатака за близу 10 одсто. Трошкови по становнику за изградњу саобраћајне мреже у граду са више од милион становника за три пута су већи у односу на град од 100.000 становника.

Ове године ће се у Београду на образовање, науку, културу, здравство и социјалну заштиту потрошити више од седам хиљада милијарди динара. То је веома велики терет за београдску привреду, а ипак недовољно за нормално функционисање ових делатности.

Овај тежак терет притиска београдску привреду и сужени вишак рада који се у њој ствара. Индустрија је претежно традиционална и прерађивачка. Њу, као и остале прерађивачке центре у земљи, прате све недаће везане за увозна ограничења и веома брзи пораст цена домаћих сировина и репроматеријала. Београд је „јак“ и у енергетици, али рекорди које постижемо у тонама ископаног угља и киловатима произведене струје, због постојећих односа у паритетима цена, имају релативно мали повратни ефекат на нова улагања, запосленост и величину пословних средстава. Структура друштвеног производа се у последњих 15-ак година није битније мењала: једна трећина отпада на индустрију, једна четвртина на трговину и, отприлике, по 10-ак посто на грађевинарство, саобраћај и угоститељство.

С таквом привредом Београд последњих година све приметније губи темпо у развоју. Његова предност према просеку Србије и Југославије се топи, и повећава заостајање према другим великим градовима — Загребу и Љубљани.

Због чега је дошло до тога и, још важније, како из тога изаћи не само ради садашње кризе већ и дугорочније развојне перспективе!?

У протекле четири деценије социјалистичке изградње Београд је растао веома брзо, понекад и у неким деловима чак превише брзо. Сваке године у Београду би никао један нови град од скоро 30.000 становника, од којих је већина дошла из унутрашњости, из малих места и села, ненавиклих на услове живота и рада у великом граду. Запосленост је порасла за близу четири пута,

обим индустријске производње чак више од 30 пута. То је период нових фабрика и погона, подизања нових индустријских и других привредних области, стварање производне структуре усмерене првенствено на растуће потребе домаћег потрошача. Брзо је расла и комунална и друштвена инфраструктура, али већ тада недовољно да издржи такав пораст становништва и брзо ширење просторних граница Града. У таквим условима, непостојање јасне развојне концепције и координације одлука о економским, друштвеним и просторним плановима као да се није много осећало. Сваки инвестициони пројект, производни програм, нови грађевински објекти, све је то било добродошло, јер је доприносило брзом расту економских и свих других активности у Београду. С обзиром на низак ниво развијености од кога је Београд пошао то је једним делом било и тачно. Динамика свих активности је била висока: од индустрије до стамбене изградње, од школства до запошљавања. У то време, друштвени производ у граду удвостручивао се за мање од десет година. Тако се стигло до 80-их година, до кризе и стагнације, до осетног пада животног стандарда, до несташница, редова, бонова. Изгледа да би парола: „преживети“ а не „развијати се“ била примеренија петогодишту које је за нама. У пуној мери су почеле да се испољавају временом нагомилаване слабости које је, привремено, прикривао брз и екстензивни раст.

Проблеми са којима се Београд данас суочава делом су резултат општедруштвено-економске кризе која потреса целу земљу па тиме и Београд. Али једним великим делом ти су проблеми изазвани специфичностима највеће урбане агломерације у земљи и логиком њеног развоја у прошлости. Природно, није све у тој логици развоја било само објективно условљено. Морамо рећи, да је било и субјективних слабости, лутања и нејасноћа у концепцији развоја Града, итд. Ако то не би сами отворено признали озбиљно би сузили маневарски простор за будући развој.

Суочавање са захтевима савременог привредног развоја

Данас се налазимо у једној квалитативно новој ситуацији. Пројектовање наше будућности не можемо више заснивати на логици развоја из протекле четири деценије. Период претежно екстензивног раста је за нама и он се једноставно не може више на-

ставити. Београд је у свом укупном развоју дошао до прекретнице на којој логика и законитост једне врсте развоја нужно уступају место другој, оној која ће почивати на интензивним и квалитативним факторима привређивања и свеукупног развоја.

Ова прекретница утолико је драматичнија што се дешава у тренуцима када се још не види крај друштвене и економске кризе која нас је приморала да променимо начин размишљања о многим питањима о којима смо мислили да смо рекли последњу реч: од развојних до привредно-системских, а пре свега у новом односу према привређивању и законима модерне робне производње. Схватити ту реалност и претварати је стално у одговарајуће акције основни је и најважнији идејно-политички задатак комуниста када је реч о даљем развоју Београда.

А ту реалност посебно драматизује неколико врло неповољних чињеница: незапосленост која нас тешко притиска; висока увозна и уопште развојна зависност које смо тек недавно постали свесни; ниска продуктивност и ефикасност инвестирања; велики несклад између скромне инфраструктуре која не може да прати брзо физичко ширење града. Навикли смо се на једну друштвену надградњу коју сада акумулативно слаба привреда тешко може да издржи, предимензионирали смо неке капацитете а запоставили праве развојне шансе. Створили смо привид атрактивног живота у велеграду, а сада нам је тешко и веома скупо да живимо у њему.

Сматрам због тога да ће прави испит зрелости и друштвено-политичке и економске оспособљености, београдска привреда полагати у наредном периоду када буде морала да оствари два задатка: прво, динамичан привредни раст којим би се прекинула петогодишња стагнација и, друго, да тај раст остваримо што већим ослоном на расположиве чиниоце производње и њиховом што ефикаснијем коришћењу.

То подразумева много већи ослонац на развојне а до сада недовољно коришћене предности Београда — а то је да представља снажан индустријски, научно-истраживачки, образовни, саобраћајни, трговински, банкарски, културни, политички и административни центар. Скок у динамици и квалитету привређивања нећемо постићи ако се озбиљно не крене у преструктурирање привреде и то у два правца: привреда ће се морати више ослањати на оне производне, развојне и извозне програме који прате и саставни су део савремене технолошке револуције и представљају производе и услуге за којима се тек ствара једна дугорочнија тражња

у земљи и свету. С друге стране, то мора много више него до сада да буде производња која ствара високу акумулацију, висок доходак и високе личне дохотке да би се могло живети у, по свим елементима, веома скупом граду.

За такву оријентацију се Београд мора изборити пре свега сам. Али, управо због такве оријентације у Београду се толико залажемо за спровођење Дугорочног програма економске стабилизације и за што боље функционисање јединственог југословенског привредног простора. Просперитет ћемо обезбедити само као максимално отворени град и као привреда која мора да се упоређује и такмичи са другима, сарадњом и везивањем и са бољима и продуктивнијима од себе. То јесте један асиметричан на моменте и болан процес, али без њега нема правога развојног оспособљавања и дизања привреде на виши ниво. То је и претпоставка равноправнијег укључивања у међународну поделу рада и уклапања у светске критерије и стандарде привређивања.

Исто тако, знамо да битку за нов приступ привређивању нећемо добити уколико не будемо одлучни према производњама и делатностима које више немају перспективу и уколико не деблокирамо мотивациони апарат запослених у привреди. Јер оживљавање расположивих, а сада „мртвих капитала“, није могуће без свих тих промена, појачане одговорности и сношења ризика за пословне потезе. Много тога морамо у Београду урадити сами како би ишли активно у сусрет неопходним и договореним променама у привредном и политичком животу.

Две фазе

Динамичан темпо раста привреде је претпоставка свих осталих развојних циљева. Због тога су се комунисти Београда обавезали да у наредним годинама предузму све како би се стопа раста привреде повећала до 5 одсто. Тек таквом динамиком раста могло би доћи до смањења заостајања Београда према другим већим градовима у Југославији, могао би се зауставити пад животног стандарда, отворити перспектива за смањење броја од 60.000 незапослених, створиле би се и материјалне претпоставке за задовољавање заједничких и комуналних потреба, речју, створили би се услови за повећање квалитета живота. И структурне промене које су неминовно пред нама далеко је лакше извести у нашим усло-

вима у „ходу“, уз динамичан развој, него сељењем друштвеног капитала у општој стагнацији.

Перспективу Београда и динамизирање његовог развоја намеравамо да градимо у две фазе, мада оне нису узајамно искључиве и нису строго временски подељене.

У првој фази тежиште ће бити на покретању великих унутрашњих резерви које већ данас постоје у привреди (и непривреди) Града и чијим се производним ангажовањем и покретањем може остварити приличан квантитативни помак напред, а да не говорим о огромном „квалитативном“ помаку који се добија рационалнијим односом према ресурсима и привређивању уопште.

Да бих појаснио на шта мислим изнећу неке основне податке. Продуктивност рада у привреди Београда је испод оне коју смо остваривали 1979. године, економичност пословања је једва на нивоу 1979. године а искоришћеност капацитета, која се креће око 60 одсто, је на нивоу 1975. године. Дакле, када би се искористиле ове значајне резерве у погледу такозваних „квалитативних чинилаца привређивања“, добили би се снажни развојни импулси који су утолико значајнији што је пред нама период оскудних акумулационих потенцијала па тиме и могућности екстензивног раста. Ако бисмо у београдској индустрији повећали искоришћеност капацитета само за 3 одсто, добили бисмо, без повећања физичког обима инвестиција, пораст индустријске производње од 5 одсто. Слични ефекти би се могли очекивати када би се обрт, који је сада на недопустиво спорих 2,4 годишње, повећао, односно када би се скратило време ангажовања у производњи, и нарочито пласману.

Ови се квалитативни помаци не могу остварити пуким декларацијама, уношењем у планове радних организација и друштвено-политичких заједница, или само активизмом Савеза комуниста колико год он у том погледу био енергичан. Квалитативни помак се може остварити једино стварањем таквог мотивационог апарата у којем ће радни људи и радни колективи видети интерес за такво понашање које ћемо потом моћи да оценимо као квалитативан помак напред, као стварни ослонац на квалитетније привређивање. Из пројектованих бројки не можемо добити жељено понашање радних људи. Из промена у понашању, пре свега у схватању односа према економији живог и минулог рада, могу се добити жељене и пројектоване бројке. Зато се залажемо за стварање таквог мотивационог апарата, а пре свега услова стицања и распо-

деле дохотка, који ће радну апатију претворити у радни ентузијазам, немаран однос према друштвеном капиталу у бригу о трошковима и дохотку, споро одлучивање и кретање економских токова у адаптивно, флексибилно и динамично.

Ова се врста промена мора остварити сасвим независно од изабраних материјалних праваца развоја, од потребе реструктурирања привреде и ослањања на савремене производне системе, технологије и процесе. У противном, све савремено и ново што се створи или унесе биће једноставно потопљено разарајућим таласима економске небриге.

У другој фази развоја која би се, према садашњим предвиђањима, одвијала све до краја овог века, Београд ће тежити ка томе да оптимизира своју привредну, пре свега производну структуру и да их доведе што више у склад са својим компаративним предностима, односно расположивим чиниоцима производње. Од града у чијем друштвеном производу доминантну улогу имају енергија и трговина, желимо да створимо град који ће пре свега користити високу стручност и квалификованост радне снаге као погонску енергију развоја, а потом кроз туризам, услуге, саобраћај и друге економске и ванекономске активности много боље валоризовати свој гео-политички положај и чињеницу да се ради о главном граду СФРЈ.

У перспективи, такође, желимо да видимо далеко рационалнију интеграцију у међународну поделу рада него што је данас случај. Желимо да се на светском тржишту појављују најспремнији и најконкурентнији, произвођачи који ће стварати нове производе, а не да нам главни представници у међународној размени буду они који су принуђени да своје вишкове извозе ради стицања девиза. Истина, ни данас у Београду нису заступљени само ови други, али је оних првих, дакле произвођача који знањем, стратегијом и конкурентношћу крећу у светску битку за пласман још увек врло мало.

Проценили смо да је за град као што је Београд, с највећом концентрацијом научног и истраживачког потенцијала у Југославији, изузетно значајно да се тај потенцијал стави у погон, односно у економску функцију, у далеко већој мери него што је то до сад био случај. Према неким анализама један динар реализован у производњи на домаћој научној основи, прати 3,5—4 динара реализације у пратећим економским активностима (сировине, услуге,

подршка итд.), што речито говори о генераторској снази научног рада и његове трансформације у применљиве технологије.

Да би се оваква оријентација и практично спровела закључили смо да свим расположивим мерама, мерама економске политике у Граду и на друге начине подржимо научно-истраживачки рад и развојне делатности. Поред тога, ради непосреднијег повезивања науке и привреде, недавно смо на Звездари формирали „научни парк“ који на јединственом простору, у оквиру неколико програмски формираних лабораторија, треба да окупља истраживаче са универзитета, из института као што су „Михаило Пупин“ и „Борис Кидрич“ из Винче, и из радних организација типа „Иво Лола Рибар“, „Енергопројект“, „Минел“, „Индустрија мотора“ и сл. Главни циљ оваквог окупљања јесте развој нових технологија које ће затим преузимати или удружене привредне организације или неки други потенцијални корисници у земљи.

Паралелно са овим „научним парком“ идеју о бољој валоризацији домаће памети реализујемо и кроз окупљање, одговарајуће интеграционе процесе привредних организација на перспективним развојним програмима. Ми смо у Београду идентификовали неколико развојних програма за које су стручне и научне анализе показале да имамо одговарајуће компаративне предности и да се, ослонцем на ове програме, може битно побољшати валоризација чинилаца производње у Граду и повећати конкурентност у наступу на домаћем, а посебно светском тржишту. Без намере да овде улазим у техничке детаље поменуо бих да се пре свега ради о програмима у области: инжењеринга за технологије и објекте у области енергетике и процесне индустрије; обједињавања развоја производње и пласмана управљачког инжењеринга и рачунарске технологије; производње ваздухоплова; производње мотора; производње електричних возила за потребе јавног саобраћаја; производње алатних машина, опреме и алата, система за механизацију, аутоматизацију, роботiku, индустријских рачунских система и сл.

Циљ нам је да остваримо високо интегрисану производњу, али производњу у оквиру високо флексибилних производних система како нам се не би дешавале грешке из прошлости да остварену производну структуру сматрамо једном заувек датом, да на сељење капитала из делатности у делатност гледамо као на нешто сасвим нормално у јеку треће технолошке револуције, а не као на појаву која је „супротна социјализму“.

Главни стратешки разлог због којег намеравамо да производњу у перспективи све више ослањамо на памет, знање, умеће, „knowhow“ управо почива у чињеници да савремени свет убрзаваритам промена у технологији, у тражњи, у оном што се зове „цивизацијске потребе“. Знање и памет су најфлексибилнији и најадаптивнији ресурси који су у стању да изазову одговарајуће економске трансформације у осталим чиниоцима производње, па се и ослањање на овај развојни ресурс чини колико логичним, толико и оправданим.

Мада се прави развојни ефекти овакве стратегије очекују тек за неколико година, у раније поменутој другој фази, ипак је било неопходно да већ данас приступимо одговарајућим променама, да назначимо политику која ће у перспективи дати жељени резултат. Јер немамо илузија да се овако радикалан помак у избору стратешког развојног ослоњања може остварити преко ноћи.

У том светлу треба гледати и на недавно покренут процес интеграционог повезивања у Београду. Реч је пре свега о превладавању расцепканости и неповезаности, административних и групно-својинских баријера које наносе огромну штету и текућој економији живог и минулог рада, а још више затварају развојне перспективе.

Интеграционе процесе које смо покренули схватамо као механизме окупљања на целом југословенском економском простору, а не као механизме обједињавања београдских радних организација унутар градских међа и ради неког концепта самодовољности. Примера ради, да поменем да интеграциона целина окупљена око „21. маја“ у Раковици има задатак да производи и даље развија аутомобилски мотор који, сам по себи, није готов производ, већ се највећим делом, уграђује у аутомобиле фабрике „Црвена застава“ у Крагујевцу. Исто тако, уколико се у производњи ваздухоплова буде показало да су техничка решења или поједини склопови других произвођача широм Југославије супериорнији од онога што има да понуди београдска индустрија, уграђиваће се оно што је боље, рационалније и јевтиније.

Интеграционе процесе доводимо и у непосредну везу са рационалнијим и квалитетнијим укључивањем у међународну поделу рада. До сада нам се и економска и политичка расцепканост и разједињеност враћала кроз погоршање услова економске размене са иностранством: у извозу смо остваривали цене испод објективно датих, светских, а унутар тих нижих цена још имали знатно

више трошкове због одсуства економије обима; у увозу смо плаћали више цене иностраних компоненти, пре свега кроз аутархично и нерационално преузимање лиценци, патената и других права која се нису могла на одговарајући начин валоризовати на домаћем тржишту. Процес снажнијег повезивања домаћих произвођача, пре свега око заједничке судбине и заједничког дохотка, умногоме би умањио ове неповољне околности нашег укључивања у међународну поделу рада.

Београд већ данас има неколико фирми које су добро познате у свету и велики су извозници. Ту пре свега мислим на ЈАТ и „Енергопројект“ и, у нешто мањој мери, „Иво Лола Рибар“, „Клуз“ и „Беко“. Жеља нам је и намера да се у наредним годинама у Београду афирмише још једна значајнија група произвођача који ће, квалитетом и конкурентношћу својих производа, осигурати трајно место на светском тржишту, који ће удео реализације друштвеног производа Београда на светском тржишту подићи на ниво који имају други велики градови у малим и земљама средње величине.

Такав производни концепт, наравно, мора пратити и одговарајуће пружање услуга у трговини, банкарству, саобраћају, осигурању. Све су то делатности које су у Београду веома развијене али на један, да тако кажем, разгранат, расцепкан и развојно неусмерен начин. Присутне су, али је њихов утицај на усмеравање развоја, и њихова помоћ том развоју, минимална. Због тога сматрамо да се у перспективи Београд много више мора ослонити на искоришћавање ових делатности као сопствених компаративних предности, али у спрези са основним производним концептом који је раније изложен.